

M A G Y A R J O G Á S Z E G Y L E T

JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK

Szerkesztette

BODZÁSI BALÁZS

2022

Jogászegyleti
Értekezések
2022

JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK

2022

Szerkesztette:
Bodzási Balázs

Magyar Jogász Egylet
Budapest, 2022

A kiadvány megjelenését
a Miniszterelnökség és a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatta

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

© Szerzők, 2022
© Magyar Jogász Egylet, 2022

Felelős kiadó: Trócsányi László, a Magyar Jogász Egylet elnöke

Kiadja a Magyar Jogász Egylet

1054 Budapest, Szemere utca 8.

mje@jogaszegylet.hu

+36-1-311-4013

+36-70-776-18 97

Kereskedelmi forgalomba nem kerül.

ISSN 2939-6069

Olvasószerkesztők: Csőke Zoltán, Marsó Paula

Műszaki szerkesztő: Kardos Gábor

Borítóterv: Kmotrik Ildikó

Nyomás és kötés: Multiszolg Bt.

TARTALOM

Trócsányi László: <i>Előszó</i>	7
---------------------------------------	---

BÜNTETŐJOG

Bartkó Róbert: <i>Büntető eljárásjogi kodifikációs elvek veszélyhelyzet idején</i>	11
Gál Andor: <i>Az alkotmányos követelmények megállapításának növekvő szerepe az Alkotmánybíróság gyakorlatában és ennek hatása a büntető jogalkalmazásra</i>	25
Holé Katalin: <i>Opportunitás a gyakorlatban</i>	55

KÖZIGAZGATÁSI JOG

Baranyi Bertold – Aszalós Dániel: <i>Az azonnali jogvédelem: azonnali? jogvédelem?</i>	77
Barabás Gergely: <i>A közigazgatási cselekmény semmissége az új közigazgatási jogorvoslati rendszerben</i>	109
Forgács Anna: <i>A népszavazási bíráskodás egyes perjogi kérdései</i>	142
Kis Krisztián: <i>A közigazgatási jogorvoslati rendszer átalakítása: hangsúlyeltolódások</i>	164
Papp Dorottya: <i>A Kp. hatályosulásának egyes kérdései a gyakorlatban – a felülvizsgálati eljárás szemszögéből</i>	189

TARTALOM

POLGÁRI ELJÁRÁSJOG

Aszódi László: <i>Az anyagi pervezetés rendező elvei</i>	217
Bodzási Balázs: <i>Szemelvények a végrehajtás közjegyző általi elrendelése során felmerülő gyakorlati kérdések köréből</i>	246
Burai-Kovács János: <i>Az új választottbírósági törvény alkalmazása során felmerülő kérdések</i>	264
Dzsula Marianna: <i>A korlátozott precedensrendszer és a polgári perrendtartás szabályainak kapcsolódása</i>	288
Metzinger Péter: <i>Magánszakértői bizonyítás az új Pp.-ben</i>	330
Nagy Álmos Lukács: <i>Az európai fizetési meghagyásos eljárás és a hazai alkalmazása során felmerülő kérdések</i>	351
Wopera Zsuzsa: <i>Szülői felügyeletet érintő perek – új utakon</i>	384

DR. GÁL ANDOR

adjunktus

Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Bűnügyi Tudományok Intézet

AZ ALKOTMÁNYOS KÖVETELMÉNYEK
MEGÁLLAPÍTÁSÁNAK NÖVEKVŐ SZEREPE
AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG GYAKORLATÁBAN
ÉS ENNEK HATÁSA A BÜNTETŐ JOGALKALMAZÁSRA

1. Bevezetés

Az Alkotmánybíróság döntései többféleképpen is hatást gyakorolhatnak a büntetőjogi jogalkalmazásra.¹ Egyrészt normakontroll keretében alaptörvény-ellenesnek minősített jogi norma² megsemmisítése közvetlenül érintheti a büntetőjogi felelősség hatókörét, az annak vizsgálatára irányuló büntetőeljárás menetét, illetve a bíróság által alkalmazott jogkövetkezmény végrehajtásának rendjét is. E hatáskör gyakorlásának eredménye a határozatban megállapított időponttól normatív szinten, direkt módon jelentkezik. Ebben az esetben tehát az alkalmazandó jogszabályi rendelkezés változása³ hat ki a hatósági jogalkalmazói tevékenységre.

Ehhez képest az Alkotmánybíróság objektív alkotmányvédő funkciójának gyakorlása közvetetten érezteti hatását a joggyakorlatban abban az esetben, ha

¹ A büntetőjogi jogalkalmazást befolyásoló hatás alatt ehelyütt nem az egyedi ügyben kiváltott következményeket (pl. bírói döntés megsemmisítését vagy konkrét büntetőeljárásban jogszabály alkalmazási tilalmának kimondását), hanem általában az országos joggyakorlatot érdemben formáló alkotmánybírósági döntéseket értem. Az alkotmánybírósági határozatoknak a konkrét ügy jogalkalmazói tevékenységét érintő hatásának elemzésére lásd SOMODY BERNADETTE – VISSY BEATRIX: Az alkotmánybírósági döntések rendesbírósági végrehajtása: normatív elvárások – tényleges gyakorlat, *MTA Law Working Papers*, 2018/6. szám, 13–23. o.

² Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLII. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 37. § (2) bekezdése szerint az Alkotmánybíróság egyes eljárásai során nemcsak a jogszabályoknak, hanem a *közjogi szervezetszabályozó eszközöknek*, valamint a *jogegységi határozatoknak* az Alaptörvénnyel, illetve nemzetközi szerződéssel való összhangját is vizsgálhatja. Jelen dolgozat témaválasztásának középpontjában azonban kifejezetten a jogszabályi rendelkezések kontrollja áll, hiszen alkotmányos követelményeket is ahhoz rendeltlen állapít meg a testület.

³ HANS KELSEN e hatáskörgyakorlásra figyelemmel az alkotmánybíráskodást „negatív jogalkotó” tevékenységként írta le. HALMAI GÁBOR: Hans Kelsen és a magyar Alkotmánybíróság, *Világosság*, 2005/11. szám, 12. o. E gondolat hazai átvételére lásd pl. SÜLYOK Tamás: Helyzetjelentés az Alkotmánybíróság alapjogvédelmi tevékenységéről, *Alkotmánybírósági Szemle*, 2017/2. szám, 96. o.; CHRONOWSKI NÓRA: Az alkotmánybíráskodás, *Jura*, 2001/2. szám, 97. o.

a testület ugyan a büntetőjogi rendelkezés⁴ alaptörvény-ellenességét észleli, azonban azt – a „jog kíméletével” eljárva – nem semmisíti meg, hanem – alkotmányos követelmény rögzítésével – meghatározza a jogszabály azon értelmezését, amely az Alaptörvénnyel konform.⁵ Ily módon az alkalmazandó jogszabályi környezet nem változik, ugyanakkor az Alkotmánybíróság határozatának rendelkező részében – pozitív módon – a szakjogi norma kötelező – és egyben egyetlen alkotmányos – értelmezését⁶ fogalmazza meg a joggyakorlat számára, amely a jogalkalmazó értelmező tevékenységét érdemben befolyásolja.

Az Abtv. hatálybalépése óta eltelt időszakban utóbbi alkotmányvédelmi eszköz alkalmazási gyakorisága megnövekedett. A szakirodalomban e tárgy körben SZAKÁLY ZSUZSA végzett adatgyűjtést, amelyből kitűnik, hogy 2012. január 1-je óta az Alkotmánybíróság az alkotmányos követelmény meghatározásának eszközével legtöbbször a tisztességes eljáráshoz való jog [Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés] alkotmányos védelmével összefüggésben élt, és e döntések meghatározó hányada a büntetőeljáráshoz kapcsolódik.⁷

Mindezek figyelembevétel jelen tanulmány célja – igazodva a *Jogászegyleti értekezések* című kiadványsorozat gyakorlatorientált megközelítéséhez – az Alaptörvény hatálybalépése óta az Alkotmánybíróság által megfogalmazott, a büntetőjogi felelősségre vonás eljárási kereteit⁸ érdemben befolyásoló alkotmányos követelmények joggyakorlati érvényesülésének vizsgálata. E célkitűzés mentén a tanulmány – szerkezeti felépítését tekintve – hat fő részre osztható. Az első gondolati egységben az alkotmányos követelmény megállapítását mint jogintézményt helyezem el az Alkotmánybíróság alapjogvédelmi eszközrendszerében. E rendszertani besorolás teszi ugyanis csak lehetővé alkalmazási hatókörének kijelölését, és más alkotmánybírósági funkcióktól való elhatárolását (2. fejezet). Ezt követően azon alkotmány-

⁴ Értem ezalatt a tág értelemben vett büntetőjogot, amely a büntetőjogi felelősség megállapításával összefüggő anyagi jogi, eljárásjogi és a végrehajtási jogi normák gyűjtőfogalma.

⁵ Ha ilyen interpretációs eredmény nem mutatható ki, annak következménye csak a vizsgált norma megsemmisítése lehet. Megjegyzendő, hogy szintén csak megsemmisítésről rendelkezhet az Alkotmánybíróság, ha van ugyan alkotmánykonform interpretációs lehetőség, azonban a joggyakorlat által egységesen követett értelmezés, vagyis a jogszabálynak az „élő jogban” megnyilvánuló normatartalma alkotmánysértő. 38/1993. (VI. 11.) AB határozat, ABH 1993, 256, 267.

⁶ Az Abtv. 39. § (1) bekezdése szerint ugyanis, ha e törvény eltérően nem rendelkezik, az Alkotmánybíróság döntése mindenkre nézve kötelező.

⁷ SZAKÁLY ZSUZSA: Alkotmányos követelmények a magyar alkotmánybíróság gyakorlatában 2012 után, *Iustum Aequum Salutare*, 2020/4. szám, 169. o.

⁸ A büntető anyagi jogot érintő alkotmányos követelmények hasonló szemléletű elemzésére a szakirodalomban már találhatunk példát. Erre lásd SZOMORA ZSOLT: Az alkotmányos követelmények hivatkozási tipológiája becsületsértési és rágalmozási ügyekben hozott büntetőítéletekben, *Jogtudományi Közlöny*, 2014/10. szám, 469–476. o.

bírósági esetjogot elemzem, amely 2012 óta alkotmányos követelmény meghatározásával az ítélkezési gyakorlat büntetőeljárásjogi vetületét érdemben befolyásolta.⁹

Valamennyi AB határozat esetében a vizsgálat egységes szempontrendszer alapján, a következők szerint történik:

- (1) a határozat meghozatalakor irányadó jogszabályi környezet;
- (2) az indítványozó által felvetett alapjogsérelem, illetve alkotmányossági kérdés;
- (3) a határozat rendelkező részében megállapított alkotmányos követelmény;
- (4) a határozat utóélete, hatása a joggyakorlatra-jogalkotásra.

Az elemzett döntések elsősorban a tisztességes eljáráshoz való jog különböző részjogosítványait érintik: a pártatlan bírósági eljárás kívánalmát (3. fejezet), valamint a hatékony védelemhez való jogot (4. fejezet). Mindemellett a tanulmány kitér egy olyan AB döntés vizsgálatára is, amely a jogorvoslathoz való jog gyakorlásához kapcsolódóan állapított meg alkotmányos követelményt (5. fejezet).

A fenti vizsgálat eredményeként levont konklúziók összegző bemutatására a tanulmány zárófejezetében kerül sor (6. fejezet).

2. Az alkotmányos követelmény mint jogvédelmi eszköz

2.1. Az alkotmányos követelmény jogi természete

Az Abtv. 2012. január 1-je óta hatályos 46. § (3) bekezdése szerint az Alkotmánybíróság hatáskörei gyakorlása során folytatott eljárásában határozattal megállapíthatja azokat az Alaptörvény szabályozásából eredő, és az Alaptörvény rendelkezéseit érvényre juttató alkotmányos követelményeket, amelyeknek a vizsgált, illetve a bírósági eljárásban alkalmazandó jogszabály alkalmazásának meg kell felelnie. Az Abtv. ezt a jogvédelmi eszközt az Alkotmánybíróság határozatainak jogkövetkezményei között nevesíti (II. fejezet, 17. cím).

Ezt megelőzően az alkotmányos követelmények Alkotmánybíróság általi kimondásának nem volt kifejezett jogszabályi alapja. Lehet úgy is fogalmazni, hogy

⁹ Itt említem meg, hogy a 11/2017. (V. 26.) AB határozat a pótmagánvádló fellebbezési jogának gyakorlására vonatkozóan állapított meg alkotmányos követelményt, azonban a határozat meghozatala óta a joghelyzet oly mértékben megváltozott, hogy a követelmény alkalmazása okafogyottá vált. Erre tekintettel e döntés elemzése nem képezi jelen dolgozat tárgyát.

az alkotmánykonform értelmezés e speciális változata¹⁰ eredetileg az Alkotmánybíróság „találánya” volt.¹¹

A testület először a 38/1993. (VI. 11.) AB határozat 2. pontjában mondta ki, hogy „Az Alkotmánybíróság a jogszabály alkotmányossági vizsgálata eredményeképpen határozattal megállapíthatja azokat az alkotmányos követelményeket, amelyeknek a norma értelmezéseinek meg kell felelniük.”¹²

Az Alkotmánybíróság e többségi döntésével¹³ az általa kimunkált jogvédelmi eszközt eredetileg nem önálló szakjogi jogszabály-értelmezésnek, hanem a norma-kontroll-hatáskör részeként elvont alkotmánykonform interpretációnak tekintette, amelynek eredménye mindenkire kötelező.¹⁴

Ezen alapvetéssel ugyanakkor kevésbé összeegyeztethető a követelmény megfogalmazásának hazai gyakorlata. Az Alkotmánybíróság irányadó judikatúrájában ugyanis – pozitív módon – az alkotmányos értelmezést adja meg, és ahhoz képest minden más interpretációs eredményt alkotmányellenesnek tekint. Ezzel ellentétesen ismert negatív jellegű megközelítés is, amelynek lényege az, hogy az alkotmánybírósági döntés az alkotmányellenes interpretációt határozza meg, és annak alkalmazási tilalma az alkotmányos követelmény.¹⁵ Utóbbi esetben tehát megmarad a jogalkalmazó lehetősége, hogy az alaptörvény-ellenes értelmezésen túl ren-

¹⁰ Lásd SZOMORA ZSOLT: Az alkotmánykonform normaértelmezés és a büntetőjog – problémafelvetés, in JUHÁSZ ZSUZSANNA – NAGY FERENC – FANTOLY ZSANETT (szerk.): *Sapientia sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012, 462. o. CHRONOWSKI NÓRA pedig a tágabb értelemben vett alkotmányvédelem egyik eszközének tekint az alkotmányos követelmény megállapítását. CHRONOWSKI NÓRA: Alkotmányjogi panasz és alkotmányvédelem, *Fundamentum*, 2014/2. szám, 91. o.

¹¹ URTZ RENÁTA: Egyéni jogséremlmek és az Alkotmánybíróság, *Fundamentum*, 1999/2. szám, 45. o.

¹² 38/1993. (VI. 11.) AB határozat ABH 1993, 256, 256. Elemzéséhez lásd DRINÓCZI TÍMEA: 38/1993. (VI. 11.) AB határozat – A bírói függetlenség, in GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA – ZAKARIÁS KINGA (szerk.): *Az Alkotmánybírósági gyakorlat. Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1990–2020*, 1. kötet, Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont – HVG-ORAC, 2021, 241–252. o.

¹³ A követelmény-megállapítás jogvédelmi eszközének létrehozását SCHMIDT PÉTER, ÁDÁM ANTAL és VÖRÖS IMRE alkotmánybírák – jogszabályi felhatalmazás nélküli – hatáskörtúllépésként értékelték. SCHMIDT PÉTER álláspontja szerint „Az Alkotmánybíróságnak nem feladata az Alkotmány elveinek konkrét jogi előírásokká való transzformálása”, míg VÖRÖS IMRE úgy foglalt állást, hogy „Az Alkotmánybíróság ezzel ugyanis kiterjeszti az Abtv. szerint az Alkotmányra korlátozott értelmezési hatáskörét a jogrendszer egészére. Véleményem szerint az Alkotmánybíróság nem vállalhat szerepet – mintegy a jogalkalmazás legfőbb őreként – a teljes jogrendszer autentikus értelmezésében. Ilyen funkció sem az Abtv.-ből, sem az Alkotmányból nem vezethető le, tekintettel az Alkotmány által a bíróságok számára biztosított, az egyedi jogviták mikénti eldöntésére vonatkozó ítélkezési monopóliumra. [...] Ilyen hatáskör gyakorlása a Legfelsőbb Bíróság vonatkozó hatáskörének megkettőzését jelentené, amely – normatív alap híján – jogértelmezési-ítélkezési (jogalkalmazási) konfliktusok árnyékát vetíti előre.” 38/1993. (VI. 11.) AB határozat ABH 1993, 256, 272, 285.

¹⁴ SÓLYOM LÁSZLÓ: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*, Budapest, Osiris, 2001, 365. o.

¹⁵ SZOMORA (2012): i. m., 462. o.

delkezésre álló további interpretációs opciók közül válasszon.¹⁶ Ez a megoldás azonban a hazai alkotmánybíróági gyakorlatot nem jellemzi, jóllehet az jobban illeszkedne az alkotmányos követelmény „feltalálásának” hazai alap gondolatához.

Ezzel kapcsolatban HALMAI GÁBOR felveti, hogy a testület a kötelező alkotmánykonform értelmezés meghatározásával valójában nem vagy nem kizárólag az alkotmányt, hanem a vizsgált jogszabályt értelmezi mindenkire kötelező érvénnyel, amely már nem tartozik az Alkotmánybíróság hatáskörébe.¹⁷ Álláspontom szerint az nem vitatható, hogy az Abtv. 46. § (3) bekezdése a szakjogi jogszabályi rendelkezés értelmezésére ad az Alkotmánybíróság számára felhatalmazást. Az alkotmányos követelmény megállapítása ugyanis csak egy adott jogszabályi rendelkezés jelentéstartalmának alapulvételevel történhet. Az Alkotmánybíróságnak ugyanakkor – még az alkotmányos követelmény rögzítésére vonatkozó kifejezett jogalap megteremtése mellett is – tartózkodnia kell attól, hogy valamely jogági dogmatikához tartozó kérdés helytállóságát, törvényességét, vagy kizárólag valamely törvényértelmezési problémát vizsgáljon, mivel a jogszabályokat a bíróságok önállóan értelmezik, és az Alkotmánybíróság csak az értelmezési tartomány alkotmányos kereteit jelölheti ki.¹⁸ Ennek megfelelően a testületnek e hatáskör gyakorlása során indokolt a törvényértelmezési és a szakjogi kérdésekben való állásfoglalást kerülni mindaddig, míg a jogalkalmazó eljárása közvetlenül nem befolyásolja valamely alapjog gyakorolhatóságát és tényleges érvényesülését.¹⁹

2.2. A követelmény-megállapítás rendeltetése

2.2.1. A hatályos jog kímélete

Az Alkotmánybíróság kezdeti gyakorlatában a követelmény-meghatározás alkalmazása – a „jogkímélet” jegyében – a norma-megsemmisítés, valamint a mulasztással előidézett alaptörvény-ellenesség megállapításának kiváltására szolgált. A 38/1993. (VI. 11.) AB határozat indokolásában az Alkotmánybíróság elvi érvelést rámutatott: *„Ha a vizsgált jogszabálynak van (egy vagy több) olyan értelmezése, amely az alkotmányos követelményeknek megfelel, az Alkotmánybíróságnak nem feltétlenül kell megállapítania a jogszabály alkotmányellenességét. A normát nem*

¹⁶ CSERVÁK CSABA: Német hatás a magyar alkotmányfejlődésre a rendszerváltozást követően, *Magyar Jog*, 2017/9. szám, 575. o.

¹⁷ HALMAI: i. m., 12. o.

¹⁸ Ehhez az alkotmánybíróági gyakorlatból lásd 7/2013. (III. 1.) AB határozat [33], ABH 2013, 293, 306.

¹⁹ 6/2020. (III. 6.) AB határozat [23]. ABH 2020, 238, 245.

*kell minden esetben megsemmisíteni csupán azért, mert az alkotmányos követelményeknek meg nem felelő értelmezése is lehetséges vagy előfordul.*²⁰

Ezzel összefüggésben fogalmazta meg a testület az ún. „jogkímélet-doktrínát” a következők szerint: *„Egyébként azonban a hatályos jogot lehetőleg kímélni kell. Az Alkotmánybíróság elkerüli jogszabály, illetőleg jogszabályi rendelkezés megsemmisítését vagy a törvényhozó felhívását arra, hogy az Alkotmánybíróság által meghatározott határidőn belül alkosson jogot, ha a jogrend alkotmányosságát és a jogbiztonságot enélkül is biztosítani lehet. Ilyenkor az Alkotmánybíróság azoknak az értelmezéseknek körét határozza meg általában, az alkotmányos követelményekkel, amelyek esetében a jogszabály az Alkotmánnyal összhangban van.”*²¹

Ilyen körülmények között az alkotmányos követelmények alkalmazása a kezdeti időszakban elsődlegesen az absztrakt, utólagos normakontroll-hatáskör ún. mérséklő értelmezését, és a norma-megsemmisítés kivételessé tételét célozta.²² A két eljárási típus kimenetele között ugyanis markáns a különbség: míg a megsemmisítés – mint egyfajta „negatív jogalkotás” – a jogszabályi környezet változását idézi elő, addig a követelmény rögzítése a jogalkalmazó felé egy kötelező értelmezés alkalmazásának előírását jelenti. Ahogyan arra a szakirodalomban CHRONOWSKI találóan rámutat: *„Míg a megsemmisítés egyértelmű helyzetet teremt, és megnyitja az utat a jogalkotó számára az új, immár alkotmánnyal összhangban álló jogszabályi tartalom kialakítására, addig az alkotmánykonform értelmezéssel az alkotmánybíróság vagy a rendes bíróság maga alakítja pozitív módon a jogszabályi jelentéstartalmat.”*²³

Ebből adódóan a követelmény-megállapítás mint egyfajta „köztes megoldás” is alkalmazható olyan ügyekben, amikor *„[...] nincs egységes álláspont a testületen belül a megsemmisítéshez, de az egyértelmű, hogy nem lehet érintetlenül hagyni az alkotmányellenes gyakorlatot.”*²⁴

2.2.2. A joggyakorlat alkotmányosságának kontrollja

Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a követelmény-meghatározás „feltalálása” módot adott az Alkotmánybíróságnak arra is, hogy a jogalkalmazás alkotmá-

²⁰ 38/1993. (VI. 11.) AB határozat ABH 1993, 256, 267.

²¹ Uo.

²² HOLLÓ ANDRÁS: Néhány megjegyzés az „alapok” (húsz év) védelmében..., *Jogelméleti Szemle*, 2012/2. szám, 260–268. o.

²³ CHRONOWSKI NÓRA: Az alkotmánykonform értelmezés és az Alaptörvény, *Közjogi Szemle*, 2017/4. szám, 8. o.

²⁴ SZAKÁLY: i. m., 167. o.

nyosságát közvetetten felülvizsgálja.²⁵ Utóbbi „hatásköri igényt” elsősorban azon szabályozási körülmény generálta, hogy az Alaptörvény, illetve az Abtv. hatálybalépéséig az ún. valódi alkotmányjogi panasz nem volt ismert, és az egyedi bírói döntések alkotmányosságát az Alkotmánybíróság közvetlenül nem vizsgálhatta.²⁶ Az alkotmányos követelmények rögzítésével a testület – még az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény hatálya alatti gyakorlatában – azáltal tudott a judikatúra felett kontrollt gyakorolni, hogy eljárása során elsődlegesen a jogszabálynak az „élő jogban” megnyilvánuló normatartalmát – a jogszabály jogalkalmazói gyakorlatban meghonosodott és egységesen követett értelmezését – vette alapul.²⁷

2.2.3. A mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség megállapításának kiváltása

Figyelmet érdemel az alkotmányos követelmény mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség kimondását helyettesítő funkciója is. A jogvédelmi eszköz alkalmazásának e típusa akkor merülhet fel, ha a szabályozás Alaptörvényből levezethető tartalma hiányos, és az Alkotmánybíróság lehetőséget lát arra, hogy e hiányt – a jogalkotó jogalkotásra történő felhívása nélkül – a határozat meghozatalakor hatályos normaszöveg kiterjesztő értelmezésével pótolja.

Kiemelendő, hogy e hatáskörgyakorlás addig tekinthető rendeltetészerűnek, ameddig az Alkotmánybíróság által megállapított követelmény eredetileg is „benn volt” a normában, azaz az értelmezési eredmény nem lép túl a norma tartalmán.²⁸ Ha ugyanis a vizsgált törvényben bizonyosan meg nem lévő szabályt állapít meg az Alkotmánybíróság, akkor az alkotmányos követelmény elszakad a normaalkalmazás alkotmányos irányításától, és jogalkotás valósul meg, amely a hatalommegosztás követelményét sérti.²⁹ Más kérdés – amint arra SÓLYOM LÁSZLÓ is utal –, hogy a normatartalomhoz képest extenzív jellegű követelmény meghatározásakor „[...] állandóan a törvénymódosítás határán járhatunk, hiszen a törvényhozó szándéka nem feltétlenül ölelte fel a lehetséges alkotmányos értelmezések teljességét.”³⁰

²⁵ Uitz: i. m., 47. o.

²⁶ 2012. január 1-je óta az Abtv. 27. §-a szerint erre azonban már lehetősége van.

²⁷ Az Alkotmánybíróság gyakorlatában kimunkált ún. „élő jog” doktrína lényege szerint: „[...] mivel a jogalkalmazási gyakorlat erre vonatkozó hatáskör hiányában nem lehet tárgya az Alkotmánybíróság alkotmányossági eljárásának, tartalmilag az Alkotmánybíróságnak a normaszöveget abban az értelemben kell vizsgálnia, amilyen értelmet annak az egységes jogalkalmazási gyakorlat tulajdonít.” 57/1991. (XI. 8.) AB határozat ABH 1991, 272, 277.

²⁸ SÓLYOM: i. m., 367. o.

²⁹ Uo., 368. o.

³⁰ Uo.

Hangsúlyozni szükséges, hogy a követelmény-megállapítás a mulasztásos alkotmányvétség kimondásához képest két szempontból is erősebb hatáskörgyakorlást jelent a testület részéről. Egyrészt, az alkotmányos követelmények végrehajtása az ítélezési gyakorlatban azonnali hatállyal kikényszeríthető azáltal, hogy az Alkotmánybíróság a panaszjárásokban hatáskörrel rendelkezik az egyedi bírói döntések Alaptörvénynek való megfelelőségének vizsgálatára. Másfelől a mulasztásos alaptörvény-ellenességet kimondó határozatok nem azonnal, hanem a jogalkotó szerv felhívása útján, közvetetten hatályosulnak, és e döntések kikényszerítésére a testület kezében meglehetősen kevés jogi eszköz van, ahogyan KARSAI DÁNIEL is fogalmaz: *„A jogkör szankciórendszere összességében gyengének mondható.”*³¹

Míndezek fényében talán nem véletlen, hogy a büntetőeljárás során megvalósuló alapjogkorlátozások súlyára tekintettel – a felmerült jogsérelem azonnali orvoslásának biztosítása érdekében – a testület újabban gyakrabban él a követelmény-megállapítás eszközével.

2.2.4. Egyéb alkalmazási célok

SÓLYOM LÁSZLÓ kifejezetten utal rá, hogy a testület ezen eredeti céloktól a későbbiekben némileg eltávolodott, illetve a jogintézmény alkalmazási köre kiszélesedett: *„[...] az Alkotmánybíróság az új eszközt meglepő vehemenciával vette birtokba; s ebben nem csupán az alkalmazások gyakorisága tűnik fel, hanem – a gyakorisággal is ezt segítve – az alkotmányos követelmények egyre több célt szolgáló használata, amelynek során az eredeti feltételektől meglehetősen eltávolodott. A későbbi fejlődési iránytól függetlenül, kezdettől előfordult viszont, hogy az Alkotmánybíróság önálló értelmező funkció nélkül, nyomatékositás, vagy figyelemfelkeltés, avagy egyszerűen az indítványozó megnyugtató céljából olyan követelményeket emel ki a rendelkező részbe ezzel az eszközzel, amelyek nemcsak kétségtelenül »benne vannak« a vizsgált normában, hanem amelyeket a jogalkalmazónak tudnia kell.”*³² SÓLYOM véleménye szerint az intézmény eredeti jellegét a testület ténylegesen akkor írta felül, amikor az alkotmányos követelmény meghatározását együtt kezdte alkalmazni a vizsgált jogszabály megsemmisítésével: *„Ettől kezdve – mivel nincs mit értelmezni – az alkotmányos szabályozási lehetőségek meghatározása a törvényhozónak szól: ez már a jövőendő jogszabály tartalmának pozitív előírása, még ha elvont fogalmakkal is.”*³³

³¹ KARSAI DÁNIEL: A mulasztásos alkotmányvétség szankciórendszere, *Jogtudományi Közlöny*, 2003/2. szám, 99. o.

³² SÓLYOM: i. m., 365–366. o.

³³ Uo., 370. o.

A következőkben a bevezetőben említett AB határozatok elemzését végzem el, kitérve arra is, hogy az adott követelmény mely fentiekben részletezett alkalmazási célt szolgálhatta.

3. A pártatlan bírósági eljáráshoz való jog

A pártatlan bírósági eljárás kívánalma az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint „*az eljárás alá vont személy iránti előítélet-mentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni szubjektív elvárás, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelmény: el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében. Ennek intézményes biztosítékát a bírák kizárására vonatkozó büntetőeljárás szabályok biztosítják.*”³⁴

Az eljárás szabályozásával összefüggő objektív követelmény teljesülését az Alkotmánybíróság több ízben vizsgálta. Így foglalkozott az elfogulatlanság sérelmére alapított felülvizsgálati indítvány előterjesztésének lehetőségével [25/2013. (X. 4.) AB határozat], valamint a büntetőeljárás vádemelést megelőző szakaszában eljáró bíró későbbi, vádemelést követő eljárását érintően a bírókizárási szabályok alkotmányosságával.

Utóbbi tárgykörhöz kapcsolódóan a testület a 34/2013. (XI. 22.) AB határozatban rögzítette, hogy a határozat kihirdetését követően indult büntetőeljárásokban a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó alkotmányos követelmény, hogy a vádirat benyújtása előtt az előzetes letartóztatás egy éven túli meghosszabbítása, valamint az ideiglenes kényszerógyógykezelés felülvizsgálata tárgyában eljáró törvényszéki bíró a bíróság további eljárásából kizártnak minősül.³⁵

Ehhez hasonló tartalmú, bár szélesebb hatókörű követelményt fogalmazott meg az Alkotmánybíróság a 21/2016. (XI. 30.) AB határozatában a nyomozási bíró végzésével szemben bejelentett fellebbezés tárgyában eljáró bírák esetében is. E döntésnek komoly kihatása volt mind a rendes bírósági, mind a későbbi alkotmánybírósági joggyakorlatra, ezért a következőkben – a 25/2013. (X. 4.) AB határozat vizsgálatán túlmenően – e határozat részletes elemzését végzem el, rámutatva

³⁴ 67/1995. (XII. 7.) AB határozat ABH 1995, 346, 347. o. A pártatlanság követelményének bemutatásához lásd CZINE ÁGNES: III. fejezet. Az alkotmányjogi panasz és a tisztességes eljárás egyes kérdései, in TÓTH J. ZOLTÁN (szerk.): *A tisztességes eljáráshoz való jog*, Budapest, Wolters Kluwer, 2021. Elektronikus kiadás: III. 5. 4. pont.

³⁵ 34/2013. (XI. 22.) AB határozat ABH 2013, 1212. o. E döntés részletes elemzését lásd CZINE ÁGNES: Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíróság gyakorlatában, *Alkotmánybírósági Szemle*, 2018/2. szám, 2–8. o.; SZABÓ KRISZTIÁN: Egy évtized a letartóztatás történetéből, *Magyar Jog*, 2022/4. szám, 226–227. o.

a 34/2013. (XI. 22.) AB határozatban foglalt követelmény-megállapítástól való különbségekre.

*3.1. A bíró elfogultságára hivatkozás
felülvizsgálati eljárásban – 25/2013. (X. 4.) AB határozat*

3.1.1. A határozat meghozatalakor irányadó jogszabályi környezet,
illetve bírói gyakorlat

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: régi Be.) 416. § (1) bekezdésének c) pontja szerint felülvizsgálatnak a bíróság jogerős ügydöntő határozata ellen akkor van helye, ha a bíróság határozatának meghozatalára a 373. § (1) bekezdésének I. b) vagy c) pontjában, illetve II–IV. pontjának valamelyikében meghatározott eljárási szabálysértéssel került sor.

A régi Be. 21. § (1) bekezdés e) pontja alapján bíróként nem járhat el, akitől az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható.

A Kúriának a határozat meghozatalakor irányadó gyakorlata szerint az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését követően elfogultságra hivatkozni a rendkívüli jogorvoslati eljárás lefolytatása érdekében akkor sem lehetett, ha az elfogultság oka később vált ismertté a terhelt számára. Ebből következően a Kúria a régi Be. 416. § (1) bekezdés c) pontjában meghatározott felülvizsgálati oknak megszorító értelmet adott akkor, amikor a régi Be. 21. § (1) bekezdés a)–d) pontjaiban felsorolt abszolút kizárási okok érvényesíthetőségét megengedte, míg a régi Be. 21. § (1) bekezdés e) pontjában foglalt relatív kizárási okra alapított felülvizsgálati indítványt törvényben kizártak tartotta.³⁶

3.1.2. Az indítványozó által felvetett alapjogsérelem, illetve alkotmányossági kérdés

Az indítványozó álláspontja szerint sérti az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt pártatlan bírói eljáráshoz fűződő jogot, hogy ügyében olyan bíróság hozott döntést, amelynek elnökhelyettese egyben az indítványozó unokatestvére. Az indítványozó véleménye szerint e körülmény az eljáró bíróság elfogultságát eredményezi. Ezen kívül arra is hivatkozott, hogy a Kúria felülvizsgálati eljárása során megsértette az Alaptörvény 28. cikkében előírt jogszabály-értelmezési kötelezettségét, amikor az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből fakadó követelményekkel össze nem egyeztethető módon, úgy értelmezte a büntetőeljárás felül-

³⁶ 25/2013. (X. 4.) AB határozat [35]. ABH 2013, 771, 785.

vizsgálati szabályait, hogy a bíró elfogultságára hivatkozás felülvizsgálati ok megállapítását nem képezheti.

3.1.3. A határozat rendelkező részében megállapított alkotmányos követelmény

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy a régi Be. 416. § (1) bekezdés c) pontjában meghatározott felülvizsgálati eljárást megalapozhatja a régi Be. 21. § (1) bekezdés e) pontjában foglalt elfogultsági okra alapított felülvizsgálati indítvány.

3.1.4. A határozat utóélete, hatása a joggyakorlatra/jogalkotásra

Megállapítható, hogy ezen alkotmányos követelmény meghatározása során az Alkotmánybíróság – a jogvédelmi eszköz eredeti funkciójának megfelelően – a vizsgált norma szabályozási keretei között maradt. Az alkotmányos értelmezés ugyanis nem lépett túl a normaszöveg valódi jelentésén, az kizárólag a Kúria – törvényszöveg jelentéséhez képest – megszorító jellegű joggyakorlatát rontotta le.

Az alkotmányos követelmény kimondását ugyan jogalkotás nem követte,³⁷ azonban az Alkotmánybíróság döntése – a következőkben részletezettek szerint – a Kúria gyakorlatára érdemi hatással volt. A közelmúlt – már a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) hatálya alatt meghozott – kúriai döntéseiből az alábbiak kiemelését tartom indokoltnak.

A Kúria előtt Bfv.I.678/2021. szám alatt folyamatban volt felülvizsgálati ügyben a terhelt az indítványában azt állította, hogy az ügyében eljáró bíróság elfogult volt, mivel az egyik sértett a járásbíróság „egyik tagjának” hozzátartozója. A Kúria az AB határozatban foglaltaknak megfelelően az elfogultsági kifogást – a Be. 649. § (2) bekezdés d) pontja szerint, a Be. 608. § (1) bekezdés b) pontjára figyelemmel – érdemben vizsgálta, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy a terhelt hivatkozása felülvizsgálat alapja akkor lehetne, ha az ügyben eljáró bíróval szemben megalapozott tényeken alapulna. A terhelt azonban ezen állításának ténybeli alapját egyálta-

³⁷ A Kúria rámutatott arra, hogy a hatályos Be. 14. § (1) bekezdés e) pontja a régi Be. 21. § (1) bekezdés e) pontjával azonos módon szabályozta a vizsgált kizárási okot, emellett a Be. 608. § (1) bekezdés b) pontja a régi Be. 373. § (1) bekezdés II. b) pontjával azonos módon tartalmazza a hatályon kívül helyezést eredményező eljárási okot. Emiatt a kizárt bíró eljárására alapított felülvizsgálatra a Be. 649. § (2) bekezdés d) pontja alapján a régi Be. 416. § (1) bekezdés c) pontjával egyezően lehetőség van. Mindezek tükrében az Alkotmánybíróság 25/2013. (X. 4.) AB határozatában foglaltak a jelenlegi Be. vonatkozásában is irányadóak. Kúria Bfv.I.1336/2020/17. [111].

lán nem jelölte meg, sőt még azt sem, hogy a járásbíróság mely bírója vagy alkalmazottja esik a kifogás alá, illetve az miként kapcsolódik az ügyben ítélező bíróhoz. Az ilyen tartalmú bejelentés éppen ezért az alkotmányos követelménnyel érintett eljárási helyzetben sem adhat alapot felülvizsgálatra (BH2016. 79., BH2018. 42.).³⁸

A Kúria Bfv.II.1.121/2021. számú ügyében a terhelt felülvizsgálati indítványában mindössze arra hivatkozott, hogy a törvénytől dolgoznak a sértettek rokonai, akik az eljáró bírakkal kapcsolatban állnak. A terhelt ezen állítását a Kúria eleve homályosnak ítélte, hiszen a terhelt nemcsak a konkrét bíró személyét nem jelölte meg, hanem azt sem, hogy ezzel összefüggésben mely okból adódott volna az elfogultság. Ráadásul nem is valószínűsítette, hogy az állított elfogultságról a megtámadott határozat jogerőre emelkedését követően, vagyis utólag szerzett tudomást, jöllehet ez az alkotmányos követelmény hatályosulásának feltétele.³⁹

A Kúria a Bfv.I.877/2021/2. számú határozatában az alkotmányos követelményt az AB határozatban foglalt indokolással együttesen értelmezte. Így kifejtette, hogy a 25/2013. (X. 4.) AB határozat értelmében a bíró elfogultságára hivatkozás csak azon terheltek esetében képezhet felülvizsgálati okot, *„akik első ízben, olyan konkrét körülményt kívánnak érvényesíteni, amelyről bizonyítják, hogy a jogerős ítélet meghozatalát követően szereztek tudomást”* {indokolás [46]}.⁴⁰

Jelen ügyben a terhelt az elfogultságra utaló kizárási okot a 2020. március 24-én a járásbíróságra érkezett felülvizsgálati indítványában jelentette be.⁴¹ A Kúria az ügyiratok tartalma alapján arra vont le következtetést, hogy a terhelt már az elsőfokú eljárásban szükségképpen ismeretében volt annak, hogy az ügyben – állítása szerint – elfogult bíró járt el, ezért ugyanezen körülmény nem újdonság. Miután a 25/2013. (X. 4.) AB határozat kizárólag azok számára nyitotta meg a felülvizsgálati utat, akik a bíróság ügydöntő határozatának jogerőre emelkedése után szereztek tudomást az elfogultságról, a terhelt részéről nem teljesült az „utólagos első ízbeni” vitathatóság feltétele, így az elkésett.⁴²

A Kúria Bfv.I.506/2020. számú ügyében a terhelt a felülvizsgálati indítvány benyújtására védőjének 2020. március 25-én adott meghatalmazást, így a védő értelemszerűen ekkor szerzett tudomást a pótmagánvádló és az elsőfokon eljáró bíróság elnökhelyettesének állítólagos hozzátartozói kapcsolatáról. Az arra jogosult a Be. 14. § (1) bekezdés e) pontjában szabályozott (elfogultságra alapozott) kizárási okot a tárgyalás megkezdése után csak akkor érvényesítheti, ha valószínűsíti, hogy a bejelentés alapjául szolgáló tényről a tárgyalás megkezdése után szerzett tudomást,

³⁸ Kúria Bfv.I.678/2021/8. [59]–[62].

³⁹ Kúria Bfv.II.1.121/2021/2. [20].

⁴⁰ Ugyanígy Kúria Bfv.I.975/2021/2. [19].

⁴¹ Kúria Bfv.I.877/2021/2. [21]–[22].

⁴² Kúria Bfv.I.877/2021/2. [23]. Ugyanígy Kúria Bfv.I.1368/2020/2. [21].

és azt három napon belül bejelenti [Be. 15. § (4) bekezdés]. A Kúria hivatkozott arra, hogy a 25/2013. (X. 4.) AB határozat kizárólag azok számára nyitotta meg a felülvizsgálati utat, akik a bíróság ügydöntő határozatának jogerőre emelkedése után szereztek tudomást az elfogultságról. Mindezek alapján a védő elfogultsági kifogásával összefüggésben úgy ítélte meg, hogy az „utólagos első ízbeni” vitathatóság feltétele teljesült. Ehhez képest a 2020. március 28-án előterjesztett felülvizsgálati indítvány elkésztettnak nem tekinthető, ezért a kifogást a legfőbb bírói fórum érdemben vizsgálta, ám azt – mivel ténybeli alapot nélkülöző volt – nem ítélte alaposnak.⁴³

Az előzőekben ismertetett bírói gyakorlat fényében megállapítható, hogy a Kúria gyakorlatába a 25/2013. (X.4.) AB határozatban kimondott alkotmányos követelmény – az AB határozatnak csak az indokolási részében megjelenített – „utólagos első ízbeni” vitathatóság feltételének kiemelésével épült be. Ennek megfelelően az AB határozat szerinti alkotmányos követelmény kizárólag azok számára nyitja meg a felülvizsgálati utat, akik első alkalommal a bíróság ügydöntő határozatának jogerőre emelkedése után szereztek tudomást az elfogultságról.

3.2. A bíró ugyanazon ügyben való többes szerepvállalása mint a pártatlanság követelményét sértő körülmény – 21/2016. (XI. 30.) AB határozat

3.2.1. A határozat meghozatalakor irányadó jogszabályi környezet

A régi Be. 21. § (3) bekezdés a) pontja szerint az (1) bekezdésben szabályozott eseteken kívül a bíróság további eljárásából ki van zárva, aki az ügyben nyomozási bíróként járt el.

3.2.2. Az indítványozó által felvetett alapjogsérelem, illetve alkotmányossági kérdés

Az indítványozó álláspontja szerint az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt pártatlanság követelménye sérül, ha a büntetőügy további elintézésében olyan bíró vesz részt, aki az eljárás bármely korábbi szakaszában, így akár a nyomozás során bírói feladatokat látott el. Ezzel ugyanis szükségszerűen együtt jár a bizonyítékok bizonyos szintű, de mindenképpen előzetes értékelése. E körben nincs alapvető különbség a nyomozási bíró, az előzetes letartóztatás egy éven túli hosszabbításáról döntő egyesbíró, vagy az előzetes letartóztatás elrendelése, illetve meghosszabbítása tárgyában másodfokú döntést hozó tanács tagjainak feladatai

⁴³ Kúria Bfv.I.506/2020/10. [16]–[22].

között. Ebből fakadóan pedig a régi Be. 21. § (3) bekezdés a) pontjának szűkítő értelmezése sem lehet alkotmányosan megalapozott.

3.2.3. A határozat rendelkező részében megállapított alkotmányos követelmény

Az Alkotmánybíróság a 21/2016. (XI. 30.) AB határozatában megállapította, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből eredő alkotmányos követelmény a régi Be. 21. § (3) bekezdés a) pontjának alkalmazásakor, hogy a büntetőügy további elintézésében ne vegyen részt olyan bíró, aki az eljárás bármely korábbi szakaszában, így akár a nyomozás során bíróként járt el.

3.2.4. A határozat utóélete, hatása a joggyakorlatra/jogalkotásra

Az alkotmányos követelmény megállapításának az volt a következménye, hogy egy, a régi Be.-ben korábban nem szereplő, a bíró személyét érintő kizárási ok hatályosult.

A bíró kizárási okait a büntetőeljárás törvény taxatívén határozza meg, így a kizárási okok köre értelmezéssel nem, csak jogalkotással bővíthető. Erre figyelemmel helytállónak tekintem STUMPF ISTVÁN alkotmánybíró különvéleményében foglalt azon megállapítást, amely szerint az alkotmányos követelménnyel az Alkotmánybíróság – eredményét tekintve – jogalkotással egészítette ki a régi Be. 21. § (3) bekezdés a) pontját, és állapított meg – az egyedül a nyomozási bíróra vonatkozó kizárási okhoz képest – új, a rendelkezésben szó szerint nem szabályozott további kizárási okot.⁴⁴ Ennek kapcsán jegyzi meg BELOVICS ERVIN, hogy az eljárási törvény későbbi – alkotmányos követelményt inkorporáló – módosítása ténylegesen az AB határozathoz csatolt azon különvélemények helytállóságát igazolta, amelyek szerint a testületnek alkotmányos követelmény megállapítása helyett a jogalkotót kellett volna felhívnia a mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség megszüntetésére.⁴⁵

A döntés értelmében tehát az ügy további elintézéséből kizárttá vált az a bíró, aki a nyomozati szakban másodfokon eljár. A további elintézés alatt a vádirat benyújtását követően hozott valamennyi bírósági döntést értjük, így például vo-

⁴⁴ A különvéleményhez JUHÁSZ IMRE alkotmánybíró is csatlakozott. 21/2016. (XI. 30.) AB határozat [54] ABH 2016, 439, 454, 455.

⁴⁵ BELOVICS ERVIN: 21/2016. (XI. 30.) AB határozat – Bíró kizárása, in GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA – ZAKARIÁS KINGA (szerk.): *Az Alkotmánybírósági gyakorlat. Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1990–2020*, 2. kötet, Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont – HVG-ORAC, 2021, 642. o.

natkozik a más bíróság kijelölése tárgyában szükséges döntésekre is.⁴⁶ Ezen nem ügydöntő határozatok – ha meghozataluk során az alkotmányos követelmény sérült – kizárólag a legfőbb ügyész által voltak támadhatók a törvényesség érdekében előterjeszhető jogorvoslattal.⁴⁷

Az alkotmánybíróági döntés hatására a jogalkotó – ahogy arra már utaltam – kis idő elteltével módosította a régi Be.-t akként, hogy a 21. § (3) bekezdés a) pontja szerint a vádemelést követően a bíróság további eljárásából ki van zárva, aki az ügyben a vádemelés előtt nyomozási bíróként vagy a nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés tárgyában eljár.⁴⁸ E szabályhoz a jogalkotó több átmeneti rendelkezést is társított, amelyek alapján a törvényszék másodfokú tanácsának tagjaként, illetve az ítéletábra tanácsának tagjaként eljáró bíró csak a 2016. november 30-a után indult büntetőeljárások esetében minősül kizártnak.⁴⁹

Az átmeneti rendelkezések megalkotásának indokául az szolgálta, hogy az AB határozat – ellentétben a hasonló tárgyú döntést megfogalmazó 34/2013. (XI. 22.) AB határozattal – nem tartalmazott arra nézve iránymutatást, hogy az alkotmányos követelményt a határozat közzétételét követően indult büntetőeljárásokban kell csak alkalmazni, továbbá meg is semmisítette a kifogásolt kúriai ítéletet. Emiatt kérdésessé vált, hogy ezt az új alkotmányos követelményt mely időponttól kell alkalmazni, illetve az alkotmányos követelményt mely ítéletek esetében kell érvényesíteni. Ebből következően az Alkotmánybíróság által nyitva hagyott kérdést a jogalkotónak kellett egyértelműen rendeznie.⁵⁰

Összegezve: az alkotmányos követelmény időbeli hatályával összefüggésben felmerült kérdést tehát az Alkotmánybíróság helyett a jogalkotó válaszolta meg.

Ezen átmeneti szabályok alkotmányosságát – erre irányuló bírói normakontroll indítványok alapján – az Alkotmánybíróság vizsgálta. A testület arra az álláspont-ra helyezkedett, hogy az új szabályozás az alkotmányos követelménynek megfelelő, így az annak megsemmisítésére irányuló indítványokat elutasította.⁵¹

Az Alkotmánybíróság kifogásolta ugyanakkor, hogy az átmeneti rendelkezés a követelmény alkalmazási körére vonatkozóan szükségtelenül tartalmaz időbeli

⁴⁶ FICSÓR GABRIELLA: A bíró kizárásának gyakorlati tapasztalatai, *Büntetőjogi Szemle*, 2017/2. szám, 74. o.

⁴⁷ Nem ügydöntő jellegük miatt sem felülvizsgálattal, sem alkotmányjogi panasszal nem volt a kizárt bíró részvétele sérelmezhető. FICSÓR: i. m., 74. o.

⁴⁸ Az egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2017. évi XXIX. törvény 1. §-a alapján, 2017. április 19-i hatállyal iktatta be a jogalkotó a kizárási okot a régi Be. szabályai közé [21. § (3) bekezdés a) pont].

⁴⁹ Régi Be. 606/B. § (1) bekezdés b)–c) pont.

⁵⁰ Az egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2017. évi XXIX. törvény 1. §-hoz fűzött részletes miniszteri indokolás.

⁵¹ 25/2017. (X. 17.) AB határozat [30]. ABH 2017, 542.

korlátozást. Ennek oka a határozat indokolása szerint az, hogy „[a]z Alkotmánybíróság határozatának erga omnes kötelező hatályát az alkotmányos követelményt jogszabályba foglaló jogalkotói döntés nyilvánvalóan nem ronthatja le. A derogációs tilalom vonatkozik az időbeliségre, tehát a jogalkotó nem korlátozhatja az alkotmányos követelmény alkalmazását valamilyen jövőbeli időponttól kezdődő időszakra, és vonatkozik az eljárás szakaszaira is, tehát a nyomozás elrendelésével kezdődő büntetőeljárás egészére irányadó, nem korlátozható az ügyek bíróságra érkezésére.”⁵²

Ezt az álláspontot vitathatónak tartom, figyelemmel arra, hogy – amint arra az előzőekben már kitértem – az AB határozat rendelkezése nem maradt meg az alkotmányos követelmény keretei között, hanem az – nem formálisan, de tartalma szerint – jogalkotásnak minősült. Erre tekintettel véleményem szerint a jogalkotótól nem vonható el azon hatáskör, hogy egy, a törvényhozási tárgykörbe tartozó kérdést utóbb – az alkotmányos követelmény lényegi tartalmának érintetlenül hagyásával – jogalkotással rendezzen. Ennek a jogalkalmazói tevékenység szempontjából az is a következménye, hogy „a bíróság tehát nem teheti meg azt, hogy a hatályos jogszabályi rendelkezést – és az annak alaptörvény-ellenességének megállapítására irányuló indítványt elutasító alkotmánybírósági határozat rendelkező részét – figyelmen kívül hagyva nem alkalmazza a hatályos jogot.”⁵³

Ilyen körülmények között nem értek egyet az Alkotmánybíróság azon, jogalkalmazók részére szóló „tájékoztatásával” sem, hogy „[a]z alkotmányos követelmény figyelembevételének elmulasztását az Alkotmánybíróság utólag, megfelelő alkotmányjogi panasz alapján, esetről esetre fogja megállapítani. Az alkotmányos követelmény figyelmen kívül hagyásának jogkövetkezménye – a törvényi feltételek teljesülése esetén – csak az érintett bírósági döntés megsemmisítése lehet.”⁵⁴

Éppen ezért aggályosnak tartom, hogy az Alkotmánybíróság a fentiek okán az átmeneti szabályok ellenére, illetve azokkal szemben rendelkezett bírói döntés megsemmisítéséről.⁵⁵

Ezen, az átmeneti törvényi rendelkezések ellenében ható alkotmánybírósági gyakorlat értelemszerűen magával hozta, hogy a rendes bírósági judikatúrával ebben a tárgykörben konfrontatívvá vált a viszony. A Kúria ugyanis több ízben kimondta, hogy az alkotmányos követelmény megsértése csak az alkotmánybírósági határozat meghozatala után indult büntetőeljárásokban valósít meg felülvizsgálati okot.⁵⁶

⁵² 25/2017. (X. 17.) AB határozat [30]. ABH 2017, 542, 551.

⁵³ Kúria Bt.III.1.907/2017/16.

⁵⁴ 25/2017. (X. 17.) AB határozat [34]. ABH 2017, 542, 552.

⁵⁵ 3354/2017. (XII. 22.) AB határozat. ABH 2017, 1586.

⁵⁶ BH2017. 362, BH2018. 70.

A helyzet jogbiztonságot sértő jellegét az Alkotmánybíróság is felismerte, és a követelményhez kapcsolódó gyakorlatát igyekezett „felpuhítani”. Ennek jegyében állapította meg, hogy a követelmény alóli kivétel érvényesül, „[...] ha a nyomozási szakaszban eljárás miatti kizárási ok ugyan megállapítható a perbíróval (vagy eljárástanács tagjával) szemben, de az így hozott ítéletet a későbbiekben érdemben felülvizsgálja olyan bírói tanács, amelynek tagjaival szemben kizárási ok már nem áll fenn.”⁵⁷

Az AB döntés a követelmény időbeli alkalmazhatóságának kérdésén túl eredményezett további értelmezési kérdést is, amelyet a Kúriának meg kellett válaszolnia.

Vizsgálandó volt ugyanis, hogy érvényesül-e a 2016. november 30-a után indult büntetőeljárásban a kizárási ok, ha ezen ügyet egy korábban indult büntetőügyhöz egyesítik. Ennek kapcsán a Kúria abból indult ki, hogy „[a]z ügyek egyesítését követően az egyesített ügy annak az ügynek a sorsát osztja, amelyhez egyesítésre került. Emiatt az egyesítést megelőzően kell körültekintően vizsgálni, hogy az egyesíteni kívánt ügyek bármelyikében fennáll-e kizáró körülmény, mert ebben az esetben az egyesítés kizárt bíró eljárását eredményezheti, ami az egyesítést kifejezetten célszerűtlenné teszi. Ha azonban az egyesíteni kívánt ügyek egyikénél sem kizárt az adott bíró, pusztán az egyesítés folytán nem válhat kizárttá.”⁵⁸

Mivel a Be.-ben a kizárás körében nincs az egyesítésre vonatkozó speciális rendelkezés, ezért a Kúria úgy ítélte meg, hogy a Be. 14. § (3) bekezdés a) pontja szerinti okból az ügyből kizárás szempontjából jelentősége annak van, hogy az eljáró bíró hozott-e korábban, 2016. november 30-a után indult eljárásban másodfokon, a nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés tárgyában döntést.⁵⁹

Összegzésként elmondható, hogy az ítélezési gyakorlat a 21/2016. (XI. 30.) AB határozatban foglalt követelményt alkalmazta, különös tekintettel arra, hogy annak tartalma a tételes jogba is beépült, amelyet az Alkotmánybíróság alkotmányosnak minősített. A követelmény időbelisége tekintetében kialakított alkotmánybírói gyakorlattal azonban konfrontatív értelmezési viszony jött létre, mivel a bírói gyakorlat elutasító volt a bírókizárási oknak – az irányadó törvényi rendelkezésekkel szembeni – az AB határozat meghozatalát megelőző időszakra történő alkalmazását illetően. Így volt olyan bírósági döntés, amely esetében a Kúria álláspontja alapján felülvizsgálati ok nem volt megállapítható, azonban azt az Alkotmánybíróság – alkotmányjogi panaszjárásban – mégis megsemmisítette.⁶⁰ Ez a konfrontatív értelmezési viszony a későbbiekben annyiban oldódott, hogy az Alkotmánybíróság az egyedi bírói döntés megsemmisítéséhez további – „puhító” – feltételeket társított.

⁵⁷ 3355/2017. (XII. 22.) AB határozat [14]. ABH 2017, 1590. Később ugyanígy 3286/2018. (VII. 20.) AB végzés [10], ABH 2018, 1381; 3019/2019. (I. 21.) AB végzés [20]. ABH 2019, 94, 96, 97.

⁵⁸ Kúria Bpkf.III.488/2019/4. [32].

⁵⁹ Kúria Bpkf.III.488/2019/4. [33].

⁶⁰ Lásd 55. lj.

4. A hatékony védelemhez való jog

4.1. *Megfelelő felkészülési idő biztosítása a védő részére – 8/2013. (III. 1.) AB határozat*

4.1.1. A határozat meghozatalakor irányadó jogszabályi környezet

A régi Be. 46. § b) pontja alapján a büntetőeljárásban védő részvétele kötelező, ha a terheltet fogva tartják.

A régi Be. 48. § (1) bekezdése szerint a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó-hatóság védőt rendel ki, ha a védelem kötelező, és a terheltnek nincs meghatalmazott védője. A terheltet a kirendelést követően tájékoztatni kell a védő személyéről és elérhetőségéről. A 46. § b) pontja esetén a védőt legkésőbb a terhelt első kihallgatásáig ki kell rendelni. A kirendelő határozatban a védőt tájékoztatni kell a terhelt fogva tartásának helyéről, valamint kihallgatásának tervezett helyéről és idejéről. E § (2) bekezdése szerint a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság akkor is védőt rendel ki, ha a védelem nem kötelező, de a terhelt védő kirendelését azért kéri, mert a jövedelmi viszonyai miatt nem tud a védelméről gondoskodni.

A régi Be. 179. § (3)–(4) bekezdésében meghatározottak szerint a gyanúsítottat figyelmeztetni kell arra, hogy védőt választhat, illetőleg védő kirendelését kérheti. Ha az eljárásban védő részvétele kötelező, a gyanúsított figyelmeztetést arra is fel kell hívni, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság rendel ki védőt. Ha a gyanúsított kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság nyomban védőt rendel ki. A gyanúsított kihallgatásáról a nyomozó hatóság olyan időben köteles intézkedni, hogy a terhelt megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre való felkészülésre [43. § (2) bek. c) pont].

4.1.2. Az indítványozó által felvetett alapjogsérelem, illetve alkotmányossági kérdés

Az indítványozó a védelemhez való jog Alaptörvényt sértő korlátozásának tartja, hogy a nyomozó hatóság az első terhelti kihallgatás időpontjáról és helyszínéről a terhelt kirendelt védőjét nem értesítette. Az indítványozó állítása szerint bár az első terhelti kihallgatása során eljáró nyomozók folyamatosan azzal hitegették, hogy a kirendelt ügyvédje bármelyik percben megérkezhet, az értesítés elmaradása miatt a kirendelt védőnek lehetősége sem volt részt venni a terhelt kihallgatásán, és így nem gyakorolhatta az eljárási törvényben foglalt jogait sem. Az indítványo-

zói álláspont értelmében a nyomozó hatóság a védelem Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdésében foglalt alkotmányos alapjogához tartozó garanciális jelentőségű eljárási szabályt sértett, amikor nem teremtette meg a védő kihallgatási részvételehez szükséges feltételeket. Így az indítványozó szerint a vallomást a bíróság bizonyítási eljárása során nem lehetett volna bizonyítékként értékelni.⁶¹

4.1.3. A határozat rendelkező részében megállapított alkotmányos követelmény

Az Alkotmánybíróság határozatában megállapította, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy a régi Be. 48. § (1) bekezdésének alkalmazásakor a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelti kihallgatás helyéről és időpontjáról igazolható módon, olyan időben értesítsék, hogy a kirendelt védőnek lehetősége legyen az eljárási törvényben foglalt jogait gyakorolni és a terhelti kihallgatáson részt venni. Ilyen értesítés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítékként nem értékelhető.

4.1.4. A határozat utóélete, hatása a joggyakorlatra/jogalkotásra

Az alkotmányos követelmény kimondását követően a régi Be. vonatkozó szabályozása ugyan nem módosult, azonban a követelménynek megfelelő rendelkezés jelent meg 2018. július 1-jei hatállyal az új Be. 387. § (3) bekezdésében.⁶² E rendelkezés alapján, ha a gyanúsított vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy védőt kíván meghatalmazni, vagy a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség védőt rendel ki, a nyomozó hatóság vagy az ügyészség a védőt nyomban értesíti és a gyanúsított kihallgatást a védő megérkezéséig, de legalább két órára elhalasztja.⁶³

⁶¹ 8/2013. (III. 1.) AB határozat [24]. ABH 2013, 312, 320, 321.

⁶² Czine Ágnes értékelése szerint a védelemhez való jog gyakorlati érvényesülése szempontjából a követelmény Be.-be történő áttemelése jelentős jogalkotói döntésnek tekinthető. CZINE ÁGNES: Az emberi jogok és az új büntetőeljárás törvény, *Jogtudományi Közlöny*, 2018/10. szám, 437. o.

⁶³ Ezt megelőzően a 2018. június 30-ig irányadó háttérszabályozás az értesítésre vonatkozó kellő idő követelménye megtartásának tekintette, ha a védő értesítése a terhelt kihallgatását huszonnégy órával megelőzte [23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet 9. § (2) bekezdés, 17/2003. (VII. 1.) PM–IM együttes rendelet 14. § (2) bekezdés]. A Szegedi Ítéltábla egyik határozatában rámutatott, hogy ezen időköz értelemszerűen csak az első kihallgatást követő kihallgatásokra vonatkozhat. A legelső kihallgatás előtt védőt nem is kell kirendelni, csak ha a gyanúsított fogvatartásban van, amely esetben a terheltet huszonnégy órában belül ki kell hallgatni, s ebből következően huszonnégy

Kiemelendő, hogy a bírói gyakorlat az új Be. említett rendelkezésének hatálybalépéséig is figyelembe vette az AB döntésében foglaltakat.⁶⁴ A Kúria joggyakorlat-elemző csoportja összegző véleményének indokolásában kifejezetten rámutatott: „A bíróságok döntően egységes értelmezéssel a (kellő időbeli) értesítés elmaradását hivatalból és indítványra egyaránt figyelembe veszik, mert az a Be. 78. §-a (4) bekezdésének 3. fordulatába ütközve vonja maga után a terhelt adott vallomása bizonyítékként értékelhetőségének elesését.”⁶⁵

Emellett a Kúria egyik eseti döntésében kifejtette, hogy a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelt kihallgatásának helyéről és időpontjáról igazolható módon, olyan időben kell értesíteni, hogy a kirendelt védőnek lehetősége legyen az eljárási törvényben foglalt jogait gyakorolni és a terhelt kihallgatásán részt venni. Ilyen értesítés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítékként nem értékelhető.⁶⁶ A Kúria utalt e határozatában arra is, hogy az alkotmányos követelményt az annak megállapítását megelőzően foganatosított eljárási cselekményekre is vonatkoztatni kell, hiszen amikor az Alkotmánybíróság utóbb megállapítja egy eljárási törvény rendelkezésének alkotmányos követelményeit, nem lehet úgy tekinteni, hogy a rendelkezés alkalmazásakor ilyen alkotmányos követelmény nem volt, és ezért a jogszabály alapján végzett eljárási cselekmény érvényes. Ez ugyanis éppen az Alkotmánybíróság alkotmányos követelményt megállapító hatáskörét üresítené ki.⁶⁷

Mindazonáltal ismert a követelmény hatókörét megszorítóan értelmező ítélkezési gyakorlat is.

A Pécsi Ítélőtábla egyik határozatában elvi élel fejtette ki, hogy az alkotmányos követelmény sérelme nem merülhet fel, ha a védő jelen volt a gyanúsított kihallgatásán. Az indokolás szerint: „Az értesítés célja ugyanis az, hogy bár a védő részvétele a gyanúsított kihallgatásán nem kötelező, meg kell teremteni számára annak

óra kihallgatás előtt nem is lehet értesíteni a védőt. Egyéb esetben pedig három nap után kell védőt kirendelni, ha meghatalmazásra addig nem került sor, és a védő eljárási részvétele kötelező. Szegedi Ítélőtábla Bf.336/2016/36.

⁶⁴ Így a követelmény megsértésével lefolytatott terhelti kihallgatásból származó bizonyíték kirekesztéséről rendelkezett a bíróság több ügyben is. Lásd pl. Szegedi Ítélőtábla Bf.I.247/2016/14, Fővárosi Ítélőtábla 3.Bf.176/2015/5., Győri Ítélőtábla Bf.78/2015/3, Szegedi Ítélőtábla Bf.III.580/2017/22, Szegedi Ítélőtábla Bf.656/2017/4, Fővárosi Ítélőtábla 5.Bf.105/2017/37.

⁶⁵ A Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportjának véleménye (2014.EL.II.E.1/10.VÉDŐ-50.), 13. 3. pont. Ugyanezen következtetésre jutott a Kúria „Az Alaptörvény követelményeinek érvényesülése a bírósági ítélkezésben” Joggyakorlat-elemző Csoportja is. 2016.El.II.JGY.K.1. IX.2. pont.

⁶⁶ BH2016. 327.

⁶⁷ BH2016. 327. [29]. Ez az értelmezés már kiolvasható volt a Kúria Bfv.II.875/2013/2. számú végzésének indokolásából is. Ezzel ellentétesen foglalt ugyanakkor állást a Kúria egy másik felülvizsgálati határozatában. Kúria Bfv.I.522/2018/11.

lehetőségét, hogy a részvételéről vagy a távolmaradásáról dönthessen. Amennyiben a védő jelen volt, nyilvánvalóan megkapta az értesítést a kihallgatás helyéről és idejéről, így az értesítés további vizsgálata szükségtelen. Az értesítést tehát csak abban az esetben kell vizsgálni, ha a védő nem volt jelen a gyanúsított kihallgatása során. Amennyiben a vizsgálat eredményeként a bíróság arra a következtetésre jut, hogy a védő értesítése nem volt megfelelő, és ezért lehetősége sem volt az eljárási törvényben foglalt jogait gyakorolni és a terhelt kihallgatásán részt venni, a terhelt vallomása bizonyítékként nem vehető figyelembe.⁶⁸

E következtetés helytállósága megítélésem szerint vitatható, hiszen azon tény, hogy a védő az eljárási cselekményen meg tudott jelenni, nem egyenértékű azzal, hogy a hatóság által a megjelenésre biztosított idő egyben a hatékony védelemhez mérten szükséges felkészülés idejét is biztosította számára.

Mindezeken túl az alkotmányos követelménynek való megfelelés egyedi ügyekben történő vizsgálata során a judikatúra a korábbi alkotmánybíróági gyakorlatra is figyelemmel volt. A 166/2011. (XII. 20.) AB határozatban a testület ugyanis kifejtette, hogy „ha csak az első kihallgatás során nincs jelen az ügyvéd, az is aggályos az Egyezmény [az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény] 6. Cikk (3) bekezdés c) pontjának összefüggéseiben, de hogy meg is sértette-e az alapjogot, azt tulajdonképpen csak egy konkrét eljárás összes körülményei alapján lehet megállapítani, amelynek során meghatározó jelentősége van annak, hogy az ügyvéd nélkül tett nyilatkozatoknak mi a későbbi sorsa, azt a terhelt/vádlott később megerősítette vagy megtagadta-e, a nyilatkozatok milyen hatást gyakoroltak az illető büntető eljárásának végkimenetelére, történt-e az ügyvéd távollétében egyéb eljárási cselekmény”.⁶⁹

Így, ha a terhelt a legelső alkalommal történt kihallgatásakor tett vallomásait a későbbiekben végig az eljárás során fenntartja, azt megerősíti, akkor a legelső vallomást sem indokolt a bizonyítékok köréből kirekeszteni.⁷⁰

Álláspontom szerint e megközelítés a bizonyítás törvényességét érintő követelményt relativizálja. A tisztességes eljáráshoz fűződő garanciáknak az eljárás későbbi szakaszában való biztosítása nem írhatja felül az alapjogsérelemmel szerzett bizonyíték kirekesztésének kötelezettségét.

⁶⁸ Pécsi Ítéltábla Bf.30/2017/12.

⁶⁹ 166/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2011, 545, 578, 579.

⁷⁰ Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.323/2019/174, Fővárosi Ítéltábla Bf.133/2021/8. [1484], Fővárosi Ítéltábla Bf.172/2020/201. [1473], Fővárosi Ítéltábla Fkf.259/2020/40.

4.2. A védői perújítási indítvány előterjesztésének határideje – 21/2020. (VIII. 4.) AB határozat

4.2.1. A határozat meghozatalakor irányadó jogszabályi környezet

A Be. 637. § (1) bekezdés g) pontja szerint a bíróság jogerős ügydöntő határozatával befejezett büntetőeljárás esetén perújításnak van helye, ha az alapügyet a terhelt távollétében fejezték be.

A Be. 639. § (2) bekezdés c) pontja pedig úgy rendelkezik, hogy a terhelt javára a védő is terjeszthet elő perújítási indítványt. A Be. 639. § (3) bekezdése alapján a terhelt és a védő a Be. 637. § (1) bekezdés g) pontjában foglalt perújítási okra alapított indítványát attól a naptól számított egy hónapon belül terjesztheti elő, amelyn az alapügyet befejező ügydöntő határozat jogerőre emelkedéséről tudomást szerzett.

Utóbbi rendelkezéssel szemben a Debreceni Ítéltábla az Abtv. 25. § (1) bekezdése szerint egyedi normakontroll eljárás iránti kezdeményezést terjesztett elő az Alkotmánybíróságnál.

4.2.2. Az indítványozó által felvetett alapjogsérelem, illetve alkotmányossági kérdés

Az Alkotmánybíróság eljárásával érintett ügyben eljáró Debreceni Ítéltábla indítványozta a Be. 639. § (3) bekezdésének „és a védő” szövegrészenek megsemmisítését, hivatkozva arra, hogy az irányadó szabályozás teljesen kiüresíti a védő saját jogán való perújítási indítvány előterjesztésének a lehetőségét a Be. 637. § (1) bekezdés g) pontja szerinti perújítási ok esetében. Az adott okra hivatkozással a védő ugyanis akkor terjeszthet elő perújítási indítványt, amikor a terhelt tényleges tartózkodási helye ismertté vált. Erre ugyanakkor a támadott törvényi rendelkezés értelmében gyakorlatilag az ítélet kihirdetésétől számított egy hónapig van lehetősége.⁷¹ Ilyen körülmények között az indítványozó véleménye szerint a Be. 639. § (3) bekezdésében írt korlátozás a terheltnek a büntetőeljárás egészére kiterjedő hatékony védelemhez való jogát sérti.

⁷¹ 21/2020. (VIII. 5.) AB határozat [6] bek. ABH 2020, 664, 666.

4.2.3. A határozat rendelkező részében megállapított alkotmányos követelmény

Az Alkotmánybíróság a 21/2020. (VIII. 4.) AB határozatában megállapította, hogy a Be. 639. § (3) bekezdése alkalmazásakor az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) és (3) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy a védő a Be. 637. § (1) bekezdés g) pontjára alapított perújítási indítványát attól a naptól számított egy hónapon belül terjesztheti elő, amely napon a terhelt az alapügyet befejező ügydöntő határozat jogerőre emelkedéséről tudomást szerzett.

4.2.4. A határozat utóélete, hatása a joggyakorlatra/jogalkotásra

A büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvény 271. § 111. pontja 2021. január 1-jei hatállyal módosította a Be. 639. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezést úgy, hogy a Be. 637. § (1) bekezdés g) pontjában foglalt perújítási ok alapján a védő perújítási indítványát attól a naptól számított egy hónapon belül terjesztheti elő, amelyen a terhelt az alapügyet befejező ügydöntő határozat jogerőre emelkedéséről tudomást szerzett.

A módosító rendelkezéshez fűzött előterjesztői indokolás szerint „a Be. 639. § (3) bekezdésének pontosítása az eredeti jogalkotói szándékkal ellentétes esetleges jogértelmezés lehetőségének kiküszöbölése végett indokolt. A pontosítás egyértelművé teszi, hogy a terhelt távollétében folytatott eljárást követően a terhelt és a védő a Be. 639. § (3) bekezdésében meghatározott perújítási indítvány előterjesztésével kapcsolatos joga azonos tartalmú, és nem fogadható el olyan jogértelmezés, amely a védő indítványtételi jogát kiüresítené.”⁷²

A fentiek alapján megállapítható, hogy a jogalkotó az alkotmányos követelménnyel egyezően módosította az eljárási szabályokat. Az időrend azonban ebben az esetben éppen fordított volt, mivel e törvénymódosítást az Országgyűlés a 2020. május 19-i ülésnapján, tehát még az AB határozat meghozatalát megelőzően fogadta el. Így a jogalkotó már az alkotmányos követelmény kimondása előtt felismerte a vonatkozó törvényi rendelkezések módosításának szükségességét.

Éppen erre tekintettel is hivatkozott SALAMON LÁSZLÓ alkotmánybíró arra különvéleményében, hogy a határozat rendelkező részében foglalt alkotmányos követelmény meghatározása túllép e jogintézmény keretein, és az jogalkotást valószínűsíthet meg. Ehelyett ezen álláspont a Be. említett módosításának 2021. január 1. napján történő hatálybalépéséig tartó (átmeneti) időszak tekintetében a bírói in-

⁷² A büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvény 271. §-hoz fűzött részletes indokolás.

dítványban foglaltaknak megfelelő, mozaikos megsemmisítést tartalmazó döntés meghozatalát tartotta volna indokoltnak.⁷³

Az Alkotmánybíróság azonban a 2021. január 1-jéig tartó átmeneti időszakra nézve állapította meg az alkotmányos követelményt, mivel a többségi döntés szerint „[...] szükséges és indokolt annak biztosítása, hogy a védő vonatkozásában az adott perújítási okra alapított perújítási indítvány észszerűtlenül rövid határidőhöz kötöttsége ne érvényesüljön, ezért – a jogértelmezés és a jogalkalmazás egysége, valamint következetessége érdekében – a rendelkező rész szerinti alkotmányos követelményt állapította meg.”⁷⁴

Abban egyetérttek SALAMON LÁSZLÓ alkotmánybíró különvéleményében írtakkal, hogy a határozatban meghatározott követelmény e jogvédelmi eszköz alkalmazási keretein túllépett, amelyet igazol azon tény is, hogy a védői indítványozói jog megfelelő gyakorolhatósága érdekében a jogalkotó a Be. módosítását tartotta indokoltnak, elismerve e tárgykor szabályozásának jogalkotói kompetenciába tartozását.

Vitatható azonban a különvéleményben írt azon javaslat, amely szerint az Alkotmánybíróságnak – az indítványban foglaltak szerint – a törvényi rendelkezés mozaikos megsemmisítéséről kellett volna határoznia. Ebben az esetben ugyanis a védő indítványtételi joga az átmeneti időszakban – a jogalkotó rendelkezésével szemben – határidő nélkül gyakorolható lett volna. Levonható tehát a konklúzió, hogy az alkotmányos elvárásoknak megfelelő joghelyzet negatív jogalkotással eleve nem volt létrehozható, így a megsemmisítés mellőzésének indokául – szemben a többségi döntés indokolásában megfogalmazottakkal⁷⁵ – a jogkímélet doktrína sem szolgálhatott.

A mulasztással előidézett alaptörvény-ellenesség megállapítása sem jelentett volna megfelelő megoldást, hiszen a jogalkotó már a határozat meghozatala előtt teljesítette az alaptörvény-ellenességet orvosló normaalkotási kötelezettségét. Erre figyelemmel az erre vonatkozó felhívás eleve okafoyott lett volna.

A fentiek egybevetésével véleményem szerint összességében az Alkotmánybíróság határozata meghozatalának időpontjában a rendelkezésére álló jogvédelmi eszközök közül – a szabályozási hiányossággal érintett időszak átmeneti jellegére is tekintettel – a leginkább megfelelőt választotta. Kétségtelen, hogy a követelmény szerinti értelmezés a vizsgált normaszöveg jelentésén túlmutat, azonban annak kimondását éppen azon jogalkotói döntés tette indokolttá, amely szerint a törvény-módosítás hatálybalépését *pro futuro* határozta meg.

⁷³ 21/2020. (VIII. 4.) AB határozat [111]–[112]. ABH 2020, 664, 691, 692.

⁷⁴ 21/2020. (VIII. 4.) AB határozat [107]. ABH 2020, 664, 689.

⁷⁵ 21/2020. (VIII. 4.) AB határozat [102]. ABH 2020, 664, 687, 688.

5. A jogorvoslathoz való jog

5.1. A régi Be. hatálya alatt előterjesztett másodfellebbezés elbírálásának kötelezettsége – 6/2020. (III. 3.) AB határozat

5.1.1. A határozat meghozatalakor irányadó jogszabályi környezet, illetve bírói gyakorlat

A Be. 615. § (1) bekezdése szerint a másodfokú bíróság ítélete ellen fellebbezésnek van helye a harmadfokú bírósághoz a másodfokú bíróságnak az elsőfokú bírósággal ellentétes döntése esetén. E § (2) bekezdése alapján ellentétes a döntés, ha a másodfokú bíróság

a) olyan vádlott bűnösségét állapította meg vagy olyan vádlott kényszergyógykezelését rendelte el, akit az elsőfokú bíróság felmentett vagy vele szemben az eljárást megszüntette,

b) az elsőfokon elítélt vádlottat felmentette vagy vele szemben a büntetőeljárást megszüntette,

c) a vádlott bűnösségét olyan bűncselekményben állapította meg, amelyről az elsőfokú bíróság nem rendelkezett.

A Be. 615. § (3) bekezdése alapján a másodfellebbezés sérelmezheti

a) az ellentétes döntést, illetve

b) kizárólag a másodfokú bíróság ítéletének azon rendelkezését vagy részét, amelyet az elsőfokú bíróság ítéletének az ellentétes döntéssel összefüggő felülbírálata eredményezett.

A Be. 615. § (4) bekezdésében meghatározottak szerint a másodfokú bíróság ítélete elleni fellebbezésben az ellentétes döntés alapját képező tényállás nem támadható, ha

a) az elsőfokú bíróság ítélete ellen kizárólag az 583. § (3) bekezdése alapján jelentettek be fellebbezést, vagy

b) az ellentétes döntés az 590. § (5) bekezdése szerinti felülbírálaton alapult.

Ehhez képest a Be. 615. § (5)–(6) bekezdése szerint a másodfokú bíróság ítéletének a (3) bekezdésben meghatározottakon kívüli rendelkezése, illetve része ellen nincs helye fellebbezésnek. A fellebbezésben bizonyítást indítványozni, új tényt állítani vagy új bizonyítékra hivatkozni nem lehet.

A Be. 870. § (1) bekezdésében foglalt átmeneti rendelkezés alapján az e törvény hatálybalépésekor folyamatban lévő büntetőeljárásban az ezt megelőzően, a korábbi jogszabály szerint végzett eljárási cselekmény akkor is érvényes, ha ezt e törvény másként szabályozza. E § (3) bekezdése szerint pedig a korábbi jogszabály alapján

előterjesztett panasz, felülbírálati indítvány, fellebbezés vagy egyéb indítvány elbírálását e törvény hatálybalépése után a nyomozó hatóság, az ügyészség, illetve a bíróság mellőzi, és erről az előterjesztőt tájékoztatja, ha e törvény alapján nincs helye panasz, felülbírálati indítvány, fellebbezés vagy egyéb indítvány előterjesztésének, vagy annak címzettje e törvény alapján nem jogosult a döntésre.

Az irányadó bírói gyakorlat szerint a korábbi jogszabály alapján még joghatályosan előterjesztett olyan rendelkezés elleni fellebbezés elbírálását a bíróság mellőzi, amely ellen a Be. alapján már nincs helye fellebbezésnek [Be. 870. § (3) bekezdés].⁷⁶

5.2. Az indítványozó által felvetett alapjogsérelem, illetve alkotmányossági kérdés

Az indítványozó alkotmányjogi panaszában a Be. 870. § (3) bekezdése szerinti rendelkezés alaptörvény-ellenességét állította, mivel véleménye szerint a régi Be. alapján bejelentett jogorvoslatok (így a fellebbezések) elbírálása nem mellőzhető azon az alapon, hogy a Be. szerint az adott ügyben ilyen jogorvoslat már joghatályosan nem lenne előterjeszthető. Kifejtette, hogy ezen átmeneti szabály és az ahhoz kapcsolódó bírói gyakorlat sérti az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében foglalt jogállamiság elvéből levezetett visszaható hatály tilalmát, a XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt tisztességes eljáráshoz, független és pártatlan bíróság által folytatott nyilvános tárgyaláshoz és az észszerű határidőn belüli határozat meghozatalához való jogot, az XXVIII. cikk (2) bekezdésében védett ártatlanság vélelmének követelményét, a XXVIII. cikk (3) bekezdésében garantált védelemhez való jogot, a XXVIII. cikk (7) bekezdésében biztosított jogorvoslathoz való jogot, és mindezekből következően a IV. cikk (2) bekezdésében garantált személyi szabadsághoz, és az attól való megfosztásra előírt törvényes eljáráshoz való jogot.⁷⁷

5.3. A határozat rendelkező részében megállapított alkotmányos követelmény

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Be. 870. § (3) bekezdés „fellebbezés” szövegrésze – az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésének és a XXVIII. cikk (7) bekezdésének sérelme miatt – alaptörvény-ellenes, ezért azt megsemmisítette.

⁷⁶ EBH2018. B.27.

⁷⁷ 6/2020. (III. 3.) AB határozat [7]. ABH 2020, 238, 240.

Ezzel összefüggésben az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Be. 615. § (2) bekezdés c) pontja értelmezésénél és alkalmazásánál az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdéséből és a XXVIII. cikk (7) bekezdéséből eredő alkotmányos követelmény, hogy a másodfokú bíróság ítéletének azon rendelkezéseit vagy részeit, amely az ellentétes döntéssel összefügg, a harmadfokú eljárásban erre irányuló, 2018. július 1-je előtt benyújtott másodfellebbezés alapján korlátozás nélkül felül kell bírálni.

5.4. A határozat utóélete, hatása a joggyakorlatra/jogalkotásra

Az Alkotmánybíróság határozatával – a fentiekben már említett rendelkezései mellett – elrendelte a Kúria Bhar.I.690/2018/12. számú ítéletével befejezett büntetőeljárás felülvizsgálatát is, megállapítva, hogy a megsemmisített rendelkezés a Kúria Bhar.I.690/2018/12. számú ítéletével befejezett eljárásban nem alkalmazható.

Ebből következően a határozatnak – figyelemmel arra is, hogy az átmeneti szabályra vonatkozó alkotmányos követelmény elvben csak nagyon kevés ügyet érinthet – elsősorban az alkotmányjogi panasszal érintett alapügyre volt kihatása.

A Kúria a Bfv.X.430/2020/9. számú végzésével a Legfőbb Ügyészség és a terhelt védője által benyújtott felülvizsgálati indítványt elbírálva a Fővárosi Törvényszék 31.B.1146/2015/31. számú, a Fővárosi Ítéltábla 16.Bf.212/2017/71. számú és a Kúria Bhar.I.690/2018/12. számú ítéletét hatályában fenntartotta.

A felülvizsgálati döntés indokolásából a következők kiemelését tartom szükségesnek. A Kúria elvi élel rögzítette, hogy a felülvizsgálati eljárásban úgy kell eljárnia, mintha a Be. 870. § (3) bekezdésében foglalt átmeneti szabály nem létezett volna, és ezután kell választ adni arra a kérdésre, hogy az átmeneti szabály alkalmazásának mellőzése a felülbírálat során eltérő döntést eredményezett volna-e. A megsemmisítés következtében ugyanis – függetlenül attól, hogy az elbírálás idején már az új Be. van hatályban – az új törvény hatályba lépése előtt megnyílt harmadfokú eljárás esetében nincs helye figyelmen kívül hagyni a jogosultnak azt a fellebbezését, ami a régi Be. szerint joghatályosan előterjesztett jogorvoslat útján a nem eltérő rendelkezést támadja. Ebből adódóan a Kúria vizsgálatának az AB által elvárt törvényi kerete a megsemmisített jogszabályi rendelkezés nélküli jogállapot. Ez a megállapított alkotmányos követelmény fényében azt is jelenti, hogy jelen ügyben a harmadfokú felülbírálat terjedelme a jogorvoslat bejelentésekor hatályos Be. szerinti.⁷⁸

⁷⁸ Kúria Bfv.X.430/2020/9. III.

Mindezekkel együtt a Kúria szerint a felülvizsgálati eljárásban a Be. – megsemmisített átmeneti rendelkezés nélküli – szabályait kell alkalmaznia, mivel „*az AB határozata a Kúria jelen felülvizsgálattal érintett határozatát nem juttatta vissza a régi Be. hatálya alá.*”⁷⁹

A Kúria e vizsgálat elvégzése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a Kúria harmadfokú tanácsa a konkrét ügyben érdemben foglalkozott a védelmi másodfellebbezéssel, így teljes körben megtörtént a bűnösség és a kiszabott büntetés vizsgálata is. Ezért az alapügyben meghozott ügydöntő határozatokat hatályukban fenntartotta.

Egyebekben a követelmény-megállapítás indokoltságát illetően elmondható, hogy az a Be. 870. § (3) bekezdésében írt átmeneti szabály mozaikos megsemmisítésének szükségszerű velejárója volt. A normaszöveg részbeni megsemmisítése ugyanis önmagában csak azt eredményezi, hogy a 2018. július 1-je előtt joghatályosan bejelentett másodfellebbezést az időközben hatályba lépett új szabályokra tekintet nélkül el kell bírálni, mégpedig az új Be. szabályai alapján. Az új eljárási törvényben szabályozott – immár korlátozott revízió elvén nyugvó⁸⁰ – harmadfokú felülbírálati rendszer azonban éppen a másodfellebbezés előterjesztésének – korlátozott – lehetőségéhez igazodik. Következésképpen, a korábbi joghelyzetben bejelentett másodfellebbezés hiába bírálendő el, ha ahhoz nem kapcsolódik a jogorvoslattal támadott határozat teljes körű felülbírálatának kötelezettsége. Az alkotmányos követelmény éppen utóbbi előírást foglalja magában, amely az előzőekben részletezett indokokra figyelemmel nyer értelmet.

Megjegyzendő, hogy a követelménynek akkor lehetett volna nagyobb gyakorlati jelentősége, ha a testület az átmeneti szabályt *ex tunc* hatállyal semmisíti meg. Ennek szükségessége mellett álláspontom szerint Szívós Mária alkotmánybíró különvéleményében helytállóan érvelt.⁸¹

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ A hatályos Be.-ben főszabályként már nincs lehetőség arra, hogy az ellentétes döntéssel összefüggésben nem lévő ítéleti rendelkezést vonja a harmadfokú bíróság a felülbírálat körébe. A Be. gyökeresen megváltoztatta a harmadfokú eljárás felülbírálat terjedelmére vonatkozó szabályait. Míg a régi Be. szerint a harmadfokú eljárásban főszabályként érvényesült a revízió általános elve és így a harmadfokú bíróság a másodfellebbezés tartalmától függetlenül felülvizsgálta a megtámadott ítélet valamennyi rendelkezését és a határozathozatalt megelőző teljes eljárást, 2018. július 1. napját követően erre csak korlátozott formában nyílik lehetőség. BODONY ISTVÁN: 618. §., in POLT PÉTER (főszerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*, Budapest, Wolters Kluwer, 2021, elektronikus kiadás.

⁸¹ 6/2020. (III. 3.) AB határozat [152]. ABH 2020, 238, 276.

6. Konklúziók

A tanulmányban elemzett AB határozatok judikatúrára gyakorolt hatása véleményem szerint megfelelően alátámasztja azon megállapítás helytállóságát, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányos követelmény kimondásával is direkt módon tud hatást gyakorolni a büntetőbíróságok ítélkezési tevékenységére.

Kétségtelen, hogy e jogvédelmi eszköz alkalmazásával a testület gyakorta – hatását tekintve – jogalkotói választ ad egy konkrét alapjogsértő joghelyzet megoldására. Álláspontom szerint az Abtv. 46. § (3) bekezdésének ilyen irányú alkalmazását kerülni kell, ha mégis él vele a testület, a követelmény tartalmának pontosan meghatározottnak és időbelileg behatárolhatónak kell lennie.

Mindazonáltal a követelmény rögzítése mellett is maradhat mozgásteret a rendes bíróságoknak a joggyakorlat alakítására, ahogyan erre jelen tanulmány is szolgáltatott példákat.

Az alkotmányos követelmény azonnali alkalmazásának kötelezettsége ugyanakkor komoly kihívást is jelenthet a rendes bíróságok számára. Különösen igaz ez akkor, ha az Alkotmánybíróság a követelmény alkalmazásának időbeli hatályára vonatkozóan sem határozatának rendelkező részében, sem annak indokolásában nem ad iránymutatást. Ebben az esetben ugyanis akár lezárt büntetőügyekre is kihathat az alkotmánybírósági értelmezés, feltéve, hogy az Alkotmánybíróság a lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát elrendeli, illetve az egyedi ügyben hozott bírósági döntést megsemmisíti vagy egyébként a követelményre rendkívüli jogorvoslat alapozható.

Mindemellett szükséges azon anomáliára is utalni, hogy előfordulhatnak olyan alkotmányos követelmények, amelyek joggyakorlatban való végrehajtása nem egységes. A rendes bíróságok alkotmányos követelményekhez való viszonyulása ugyanis többféleképpen írható le. Így az AB döntésre adott válasz lehet *extenzív* vagy *restriktív*, illetve *konfrontatív* vagy *adaptív* jellegű is.⁸²

A dolgozatban vizsgált AB határozatok utóéletének alapulvételével megállapítható, hogy a hazai büntetőbírósági gyakorlat alkotmányos követelményekre adott reakciója többnyire vagy *tisztán adaptív* vagy *restriktív-adaptív* jellegű.

Utóbbi következtetés alapját adja a 25/2013. (X. 4.) AB határozathoz kapcsolódóan az „utólagos első ízbeni” vitathatóság feltételének hangsúlyozása a Kúria esetjogában, valamint a 8/2013. (III. 1.) AB határozat szerinti követelményt érintően annak ítélkezési gyakorlatban való térnyerése, hogy a terhelt alapjogsértő

⁸² SÜLYOK TAMÁS – DELI GERGELY: Új utak az Alkotmánybíróság és a bíróságok kapcsolatában, *Alkotmánybírósági Szemle*, 2018/1. szám, 62. o.

módon felvett vallomásából megismerhető tények felhasználhatók akkor, ha korábbi nyilatkozatát a terhelt fenntartja, illetve megerősíti.

Megjegyezhető, hogy a 21/2016. (XI. 30.) AB határozatban foglalt követelményre épülő alkotmánybírósági gyakorlatra ugyanakkor a judikatúra konfrontatív választ adott.

Bízom abban, hogy a fentiekben részletezett következtetések hozzájárulhatnak a követelmény-megállapítás jövőbeni rendeltetésszerű, és a joggyakorlat számára adaptív figyelembevételt lehetővé tevő alkalmazásához.